

*Mijne Heeren Leden van het College van Herstel, Mijne Heeren Hoog-
leeraren, Lectoren en Docenten, Dames en Heeren Assistenten en Studenten,
en verder Gij allen die hier aanwezig zijt,*

Zeer geachte Toehoorders,

Onder hen, die zich bezig houden met de studie en de vormgeving van het menselijke wonen, zoowel in het buitenland als hier te lande, leefde sinds vele jaren een afkeer van, wij kunnen het eigenlijk wel noemen een wantrouwen tegen, de groote stad als woonplaats. Dit wantrouwen uitte zich het eerst en het duidelijkst in Engeland, waar het de tuindorp- en tuinstadbeweging in het leven riep. Reeds EBENEZER HOWARD pleitte, omsreeks het jaar 1900, voor betere woonvormen, voor het tuindorp als forenzenwijk, waar het gezin gezonder en beter kon worden gehuisvest en meer deel kon uitmaken van een buurtgemeenschap. Bovenal echter beval hij de tuinstad aan, waar behalve wonen, onderwijs en ontspanning ook de arbeid, de industrie, een plaats zou krijgen, een miniatuur-ideaalstad dus, waar de inwoners alleen voor belangrijke inkoop, voor bezoek van schouwburg en concert, tentoonstelling en groote bijeenkomsten op de naburige grootere stad zouden zijn aangewezen.

Meer dan veertig jaar zijn sindsdien voorbijgegaan, de tuinstad-
beweging heeft zeer veel overtuigde aanhangers gewonnen, tientallen
plannen zijn voorbereid, doch in het land van oorsprong zijn slechts
twee vrijwel geslaagde tuinsteden verrezen, de algemeen bekende
nederzettingen Welwyn en Letchworth. Intusschen heeft de metro-
pool Londen zich als een olievlek over het geheele omgevende platte-
land uitgebreid, voor een belangrijk deel in den vorm van eidelooze
suburbs, vrij wijd gebouwde voorsteden van het karakter van Wasse-
naar, Voorschoten en Bilthoven, Schiebroek en Nieuw-Amstelveen,
het Rembrandt-kwartier in Velp, De Gulden Bodem in Arnhem en
onze Sahara. Deze tuindorpen beantwoorden in het geheel niet aan
het ideaal van HOWARD, want zij bezitten geen hart, men vindt er
geen voldoende winkelcentrum, te weinig onderwijsinstellingen, bijna
geen openbare gebouwen en nooit werkgelegenheid. Het zijn uit-
sluitend „slaapsteden”. Door hun uitgestrektheid, gevolg van de
open bebouwingswijze, hebben zij het groote-stadsprobleem slechts
versterkt, het aantal forenzen dat eenige uren per dag doorbrengt

in openbare vervoermiddelen tot een onredelijke hoogte opgevoerd en de behoefte aan parkeerruimte in de binnenstad onoplosbaar gemaakt. Als winst valt slechts te boeken, dat een grooter percentage stedelingen thans woont in eengezins-woningen met een lapje tuin, waar tegenover staat dat deze „suburbanites” zeer moeilijk deel kunnen hebben aan alles wat de stad, het centrum, te bieden heeft op cultureel terrein.

In de Engelsche belletrie van de laatste twintig jaar vinden wij de suburb dan ook terug als het oord, dat door de mannen 's ochtends vroeg haastig wordt verlaten en laat op den dag weer wordt opgezocht, om naar de radio te luisteren en te slapen; het oord waar de vrouwen zich doodelijk vervelen, uit geestelijke armoede elken middag bridge spelen of compensatie zoeken in de esoterische leerstellingen van Oostersche Mahatma's. Maar wij kennen dit alles ook uit eigen land, uit de villadorpen rondom Den Haag, terwijl hier in ons Hoogeschoolstadje vaak genoeg wordt ervaren, hoe moeilijk het is om deel te nemen aan het geestelijk leven, te profiteeren van tentoonstellingen, concerten, congressen en studiebijeenkomsten in de groote centra van cultuur.

Dat het groote stadsorganisme zich steeds verder uitbreidde, zij het in den vorm van tuindorpen, en dat zoo weinig satellietsteden als echte tuinstad ontstonden, is grootendeels het gevolg van eenige vicieuze cirkelgangen. De echte, volledige tuinstad, met een grootte van ongeveer 30.000 inwoners, die dus een compleet onderwijs-apparaat kan bezitten, leeszaal en bibliotheek, schouwburg en jeugdhuis, kerken en gemeenschapsgebouwen, is onmogelijk zonder de aanwezigheid van een vrij gevarieerde werkgelegenheid, een aantal bloeiende industrieën en industrietjes. Deze echter zijn slechts bereid zich buiten de groote stad met zijn ruime arbeidsmarkt, die allerlei geschoolde krachten biedt, te vestigen, wanneer op de nieuwe plaats ook werkkrachten in voldoende mate beschikbaar zijn. De tuinstad krijgt voor den inwoner verder pas aantrekkelijkheid, wanneer er op allerlei gebied meer wordt geboden dan in het voorstads-tuindorp. En dat meerdere kan pas ontstaan, wanneer er voldoende menschen omheen wonen om het te dragen en te steunen!

Vanzelf ontstaat een tuinstad, een satellietstad, dus niet, de geboorte is te moeilijk. Er is een stichtingsdaad voor noodig, het doelbewust bouwen van een aantal fabrieken en werkplaatsen en het inrichten van een, zij het nog niet geheel volledig stadscentrum, waar in een snel tempo de woonwijken om kunnen verrijzen. De industrieel aarzelt dikwijls alvorens zoiets te ondernemen; zijn kostprijsberekeningen moeten wel zéér duidelijke aanwijzingen geven, vóór hij een nieuwe fabriek bouwt of een afdeling verplaatst naar het vacuum. En de overheid, die bereid is om de moeilijke beginjaren te overbruggen, is even zeldzaam.

De industrie-satellietsteden in den geest van HOWARD vinden wij

dan ook in hoofdzaak buiten West-Europa. In Rusland, waar het geheele bedrijfsleven regeeringszaak is, waar in een zeer snel tempo nieuwe industrieën zijn opgebouwd, is een aantal steden verrezen die, ondanks de afwijkende woonhuizen, de vergelijking met de ideale tuinstad kunnen doorstaan. In de Vereenigde Staten zijn de industrie-centra zóó onhandelbaar groot geworden, dat vele industrieelen er toe zijn over gegaan onderdeelen van hun product te vervaardigen of te doen vervaardigen in kleinere, overal verspreide fabriekjes. Vervoer van onderdeelen bleek goedkooper te zijn dan vervoer van menschen naar een alles omvattend fabriekscomplex. Reeds vóór den oorlog kon de regeering daardoor, in samenwerking met fabrikanten, een aantal tuinsteden stichten. Deze zijn in dat ruime land aantrekkelijker, en bevatten meer openbaar groen dan wij in onze dichtbevolkte gebieden gewend zijn. Tijdens den oorlog verrezen wel talloze nieuwe fabrieken, doch men kwam niet tot het stichten van nieuwe volledige „Greenbelt towns”, doordat de bouwnijverheid achter moest blijven bij de oorlogsindustrie. Van de wenschelijkheid en de bestaansmogelijkheid van de tuinstad is iedere Amerikaan echter overtuigd, zoodat er alle reden is om aan te nemen dat de ontwikkeling in die richting door zal gaan.

Het Engelsche ideaal werd verder op vele plaatsen gerealiseerd in Duitschland. Bij de nieuwe autofabrieken, die vliegmachine-motoren en machinegeweren bouwden, bij de kunstmestfabrieken die springstoffen leverden, overal werden na 1935 Siedlungen gebouwd, in den vorm van tuinsteden. Met veel ophef werd decentralisatie van de industrie bepleit in het belang van de verbondenheid van bloed en bodem — zooals alle Deutsche leuzen, was ook deze valsch: de open bebouwingswijze en de decentralisatie werden gekozen in het belang van de „Luftschutz”.

In Europa, en in nauwelijks mindere mate in andere deelen van de wereld, blijkt echter de groei der steden een zeer groot traagheidsmoment te bezitten; slechts een sterke tegenkracht is in staat de beweging te remmen en tenslotte in tegengestelde richting te wenden.

Welke kracht dit moet zijn, is nog onbekend. Misschien zal decentralisatie van de industrie het natuurlijk gevolg moeten zijn van de ontwikkeling van nieuwe bronnen van energie, misschien ook moet de stoot uitgaan van den mensch als stadsbewoner. Daarop wijst een der conclusies van een Amerikaansch journalist, die in de afgelopen jaren zich op de hoogte heeft gesteld van de levensomstandigheden in vijf en dertig steden der Vereenigde Staten. Hij schrijft: „Naar mijn stellige overtuiging is het binnen vijf en twintig jaar afgelopen met de groote stad. De bewoners beginnen te weigeren een zoo ongemakkelijk en gecompliceerd leven te leiden. De trek is duidelijk naar steden van vijf tot twintigduizend inwoners”. Ook in Europa ontstaat meer en meer kritiek op de stad als samenleving en nu overal steden moeten worden herbouwd en omgewerkt, is een nieuwe

streaming merkbaar, er wordt allerwegen gepleit voor de „wijkgedachte”. Evenals het tuinstad-ideaal is dit ideaal uit Engeland afkomstig, het is een nazaat van de denkbeelden van HOWARD.

De bezwaren tegen de groote stad komen slechts ten deele neer op de uitgestrektheid, de onaantrekkelijkheid en de dikwijls ongunstige woontoestanden. De pleiters voor de wijkgedachte leggen vooral de nadruk er op, dat de mensch in de metropool als eenling leeft, dat het gezin zeer moeilijk contact kan krijgen met andere gezinnen, dat „het opgaan in vluchtige contacten gepaard gaat met innerlijke eenzaamheid, met een zich min of meer losgeslagen en ontworteld gevoelen... De groote stad, zooals die thans is, mist de beslotenheid, de vertrouwde sfeer, waarin de mensch zich volledig thuis voelt (HOFSTRA, p. 95). Zoo ontstaat dan de massa-mensch, die „aansluiting zoekt bij zijn medemensen in gezelligheid, partijtjes, allerlei vormen van oppervlakkige vermaken. Hij bloeit in café's en restaurants, in dancings, in het veelvuldig samenzijn in meetings en vergaderingen. Hij heeft een afkeer van alleen-zijn, van stilte ook. Vandaar dat hij graag is opgenomen in een niet-ophoudenden stroom van oppervlakkige gesprekken of hij laat de radio, dit speeltuig van groote menschen, de gevreesde stilte verdrijven met geluiden, waar hij nauwelijks naar hoort. Deze massamensch komt voor in alle standen en klassen. Zelfs intellectuele vorming (hoort, een Nederlander is aan het woord!) biedt tegen zijn optreden allerminst voldoende waarborg. Zijn eigenschappen, die in ons allen aanwezig zijn, kunnen slechts op een hooger plan worden gebracht door critisch denken, door innerlijkheid, door verdieping van het contact met den medemensch, en naar het uiterlijk aspect, door betere omstandigheden, waartoe niet in de laatste plaats behoort een goede woonomgeving”.

Men zoekt dus naar een stadsvorm, die bevorderen zal, dat de onsamenvangende, oppervlakkige samenleving zich ontwikkelen kan tot een verbondenheid, een gemeenschap. In onze taal gezegd: het mengsel moet een verbinding worden, het kolloïd een kristalloïd. Deze vergelijkingen zijn aanvaardbaar, want in beide beelden moet een structuur ontstaan binnen een vormloosheid. Tot dat doel zoekt men naar een indeeling en outillage van de stad, die het tot stand komen van de verlangde menselijke gemeenschap zal ontketenen en bevorderen. Er wordt dus gezocht naar katalysatoren voor de verbinding, naar condensatiekernen voor de kristallisatie.

Men meent deze te vinden in de „wijkgedachte”, „een streven om door middel van een regionale indeeling der stad in wijken, die inzake beperkte doeleinden van bestuur, inzake lager onderwijs, recreatie, velerlei cultureele en geestelijke activiteit, een min of meer zelfstandig, van andere wijken afgegrensd geheel vormen, het leven van den mensch op een hooger sociaal en cultureel plan te brengen, hem meer liefde voor de omgeving waarin hij woont te geven dan in

de stad, die één groot agglomeraat vormt, mogelijk is" (HOFSTRA, p. 94). Men wil dus pogen in de uitgestrektheid, de vormloosheid van de groote stad een duidelijke geleiding te brengen. De onderdeelen, de wijken, behooren een zekere zelfstandigheid te bezitten op cultureel-, sociaal-, onderwijs- en bestuursgebied, zoodat de gezinnen zoo veel mogelijk binnen de wijk kunnen leven, slechts voor hun werk naar de kantorenwijk in de binnenstad, de haven- en industriegebieden behoeven te trekken, slechts voor belangrijke concerten, tentoonstellingen, theaterbezoek en middelbaar of hooger onderwijs op het stadscentrum zijn aangewezen. Doordat de gezinnen in een dergelijke „complete" wijk elkander ontmoeten op allerlei terrein, vele gemeenschappelijke belangen bezitten en doordat doelbewust zal worden gestreefd naar „het versterken en op een hooger plan brengen van het gemeenschapsgevoel" (HOFSTRA, p. 97), verwachten de aanhangers van de wijkgedachte dat er een sterk saamhoorigheidsgevoel zal optreden. De wijk zou dus een gevoelswaarde krijgen, vergelijkbaar met de gehechtheid aan de woonplaats en de sympathie voor de medebewoners, die wij aantreffen in kleinere, homogene steden zooals Deventer, Maastricht, Leeuwarden, Vlissingen, Den Helder, Bergen op Zoom of Hengelo. Met dit verschil, dat daar over heen de gehechtheid, het gevoel van verbondenheid met het groote geheel, de stad, zou bestaan.

Naar welke middelen grijpen de aanhangers van de wijkgedachte om hun doel, de „civic consciousness" te bereiken?

Drs GEYL noemt: 1e. een beperkte grootte van de totale stad, liefst met niet meer dan 100-400.000 inwoners, zoodat de voordeelen (faciliteiten) van de stad een voedingsbodem vinden, maar de inwoners niet in de groote massa van de metropool verzinken;

2e. een verdeeling van deze steden, zoodanig dat zij elk met een bepaald gewest zijn verbonden. Er ontstaat dan een relatie als van de Groningers tot Stad-Groningen en andersom. En de stadsbewoners vinden de ruimte om van de „vrije natuur" te genieten. Ook ongunstige voorbeelden zijn in Nederland aan te wijzen: Schiedam en Delft, in iets mindere mate Leiden.

3e. het beletten van onlogische en ongeleide groei, van lintbebouwing, enz., waardoor de open ruimte rondom de stad zou worden verspild;

4e. geleiding van de steden, zoodat sociale eenheden worden gevormd, die aan de behoeften van den mensch op verschillend niveau voldoening geven.

Het laatste punt is het belangrijkste en bovendien in een aantal gevallen te verwerklijken. De wijk wordt dan „de sociale eenheid, waarbinnen de enkeling zich thuis kan voelen, waar vele van zijn psychische behoeften in harmonie bevredigd kunnen worden, waar hij de gemeenschapsproblemen kan overzien en er zich verantwoordelijk voor kan voelen, waar hij niet in de massa opgaat, maar lid is

van een levende gemeenschap" (GEYL, p. 368).

Materieel is de wijk dan woonstee voor 5000-20.000 menschen; in het buitenland wordt $\pm$ 10.000 inwoners verkozen. In Nederland komt men tot minstens 20.000, eenerzijds door de betrekkelijk hooge bebouwingsdichtheid (tenminste in het lage deel van het land), anderzijds ten gevolge van de verdeeling der bevolking in drie groepen, de Katholieke, de Protestant-kerkelijke en de Protestant-onkerkelijke („humanitaire" bij Bos, Verslag Vergadering p. 9). Deze drie „zuilen" hebben elk hun onderwijsinrichtingen, vereenigingen, enz., zoodat een volledige wijk hier minstens driemaal zoo groot moet zijn als in landen met een meer homogene, tenminste minder diep gekloofde, bevolking, zooals Zweden, Engeland, de Vereenigde Staten en tenslotte ook Noord-Brabant en Limburg. In deze provinciën kan de wijk identiek zijn met de parochie, die dikwijls 6000 zielen omvat.

Dergelijke wijken bestaan vanzelfsprekend uit kleinere buurten, die een kinderspeelplantsoen moeten bevatten, de typische buurtwinkels (bakker, slager en kruidenier), een kleuterschool, dikwijls een waschhuis, een garage-of fietsenbewaarpaats, e.d. Maar in het centrum van deze buurten, die samen de wijk vormen, ligt de wijkkern, waar zich de lagere scholen bevinden, de grootere winkels en bedrijfjes, een postkantoor, politiepost, polykliniek en zoo mogelijk bijkantoren van gemeentelijke diensten en bureaux. Daar behooren de kerken te verrijzen en het gemeenschapshuis van de wijk met vergaderlokalen en clubkamers, leeszaal en bibliotheek, handenarbeid-ruimten, tentoonstellingszaaltjes, cantine, speelkamers, vaak een gymnastieklokaal, soms een zwembad. De kans bestaat natuurlijk dat een parochiehuis en daarmee vergelijkbare Protestantsche instellingen de oprichting van een gemeenschapshuis, een „social centre" onmogelijk zouden maken.

Bij de wijk behoort zich aan te sluiten het wijkparkje, met speelweiden en bosschages, schoolsportvelden en schoolwerktuinen, een complex sportvelden en tennisbanen, soms zelfs eenige volkstuinten.

In de geschriften omtrent de wijkgedachte vinden wij dus naast en door elkander ideeën omtrent de verdeeling van de bevolking over het land en binnen de stedelijke grenzen, een wenschprogramma voor de indeeling, inrichting en outillage van de woongebieden en een krachtig sociaal idealisme: een streven naar en het zoeken van vormen voor een meer intens gemeenschapsleven.

Voor ons aan de Landbouwhoogeschool is deze strooming onder de stedeboekkundigen, maatschappelijke werkers en leden van besturende colleges van het grootste belang.

Als landbouwers voelen wij dikwijls de uitbreiding van de steden, de ontsluiting van cultuurgrond voor stedelijke doeleinden als een aantasting van het platteland, van den landbouw als bestaansbron en

van de landelijke samenleving als gemeenschap. Wij zijn dikwijls geneigd, de stedelijke verlangens als overdreven, ja zelfs als onbillijke eischen te zien en ze te beschouwen als een facet van den hang naar luxe en gemak die den stedeling heet te kenmerken. Bij het bestudeeren van de geschriften over de wijkgedachte, bijv. een boek zooals „De stad der toekomst, de toekomst der stad”, beseffen wij dat het geen willekeurige verlangens zijn, die de steden doen doordringen in het platteland. De stad, zooals zij gegroeid was tijdens de 19e eeuw en in de eerste decennia van onze eeuw, was een onmenswaardige aaneenrijging van huis aan huis, blok aan blok, dicht bebouwd kwartier aan industrieterrein, een stelsellooze, onherbergzame steenwoestijn, waar de goede zijden van den menschelijken geest en het karakter gevaar liepen op den achtergrond te geraken. Het platteland, waar wij toe behooren, heeft deze tekortkomingen van de stad ook wel beseft, want velen hebben zich op de borst geslagen en gesproken over de degeneratie van de stad tegenover de oerkracht van het platteland, waaruit de stad steeds weer put, over de trouw en de offervaardigheid, den waarheidszin en het gevoel voor verantwoordelijkheid, de algemeene deugdzaamheid van het platteland. Wij hebben den eersten steen geworpen en vele volgende. Of wij zonder zonde zijn?

Willen wij de redelijkheid van het onttrekken van gronden aan hun landbouw-bestemming beoordeelen, dan moeten wij voldoende contact hebben met de gedachtensfeer van den stedeboouwer, om zijn argumenten te kunnen wegen tegenover de onze. En dan is een strooming zooals de wijkgedachte, waarin de fijnste, meest idealistische geesten bijeen komen, belangrijker dan vele droge, met cijferreeksen gemotiveerde rapporten.

Voor de Wageningers, die in de toekomst als tuin- en landschaps-ingenieur zullen optreden, is het contact met dergelijke stroomingen volstrekt onmisbaar. Zeer globaal zullen de steden van de toekomst, volgens de normen die in de laatste dertig jaar zijn gegroeid, behooren te bestaan uit ongeveer gelijke oppervlakten industrie-, handels-, verkeers- en bestuursterreinen, terreinen voor woningen, scholen, kerken, enz., en terreinen voor sport, spel, ontspanning, tuinieren e.d. Een derde deel van onze nieuwe steden zal dus de zorg behoeven van den Wageningschen ingenieur, die de talenten en de opleiding zal bezitten, om deze groote opgave tot een goed einde te brengen.

Daarvoor moet hij véél weten — jaarlijksche amplituden en capillariteit, kaartprojecties, groeistoffen en Brometo-Corynephoretæ, irreversibiliteit en periodiciteit, waterberging en landbouwgebieden, overslaggronden en drainage, houtconstructies en perspectiefconstructies, dunning en zelfsteriliteit, Ranales en Renaissance, ubiquïsten en correlatie, brachycephalie en demografie. Maar al deze kennis dient slechts als grondslag; bovenal moet hij in de gedachtenwereld van de stedeboouwkundigen zijn doorgedrongen, hun idealen en be-

weegredenen deelen of ten minste begrijpen, zoodat hij voor de groote oppervlakken park en ontspanningsterrein kan komen tot een vormgeving, die zich aansluit bij de vormen van de stad. Soms zal hij als technicus te hulp worden geroepen om de behoefte aan recreatieruimte te constateeren, de juiste plaats ervoor te kiezen of moeilijkheden bij den aanleg op te lossen. Gewoonlijk echter zal hij als ontwerper worden gevraagd, als veelzijdig mensch die, met begrip en eerbied voor de stedenbouwkundige beginselen, met kennis van de technische mogelijkheden en met gevoel voor de sociale nooden zal zoeken naar den overtuigenden vorm, het vanzelfsprekende plan.

Wil dit slagen, willen wij aan de Landbouwhogeschool dergelijke ontwerpers opleiden, dan is veel contact noodig met de wereld van architecten en stedenbouwkundigen. Wij zullen dan samen moeten *werken*, want niet op den discussiemiddag en de tentoonstelling vinden de geesten elkander, maar waar gemeenschappelijk wordt gebouwd aan een opgave, die breder is dan het gezichtsveld van den enkeling.

Dames en Heeren, ik meen voldoende te hebben aangetoond, hoe belangrijk een geestesbeweging als de wijkgedachte is, voor ons allen en speciaal voor studeerenden in de tuin- en landschapsarchitectuur. Uit de publicaties over dit onderwerp spreekt een sterk sociaal verantwoordelijkheidsgevoel en een oprecht idealisme.

Het is mogelijk, dat de laatste factor zoo sterk overheerscht, dat verwerkelijking van het programma zal tegenvallen. De sociale verantwoording wordt wel door zeer velen gevoeld, doch twee belangrijke eigenschappen van ons volk zouden remmend kunnen werken.

In de eerste plaats kan de *gespletenheid* in globaal drie groepen een beletsel zijn. Zelfs in de kleine Hoogeschoolgemeenschap te Wageningen, bestaande uit jonge menschen, waarvan men zou verwachten, dat zij het leven in al zijn facetten zouden willen aanvoelen, bestaat die typische verdeeldheid. Een ontwikkeling van het gemeenschapsleven binnen de stadswijk zou misschien wel eens kunnen blijken alleen daar mogelijk te zijn, waar de bevolking een zekere homogeniteit vertoont, in religieus of politiek opzicht. Juist waar de behoefte aan verbetering het grootst is, in de groote steden van het westen en midden van het land, zou dan de kans op gemeenschap het geringste zijn. In den bezettingstijd hebben wij allen ons een Nederlandsche gemeenschap gedroomd, ook de leden van de Rotterdamsche studiegroep voor de wijkgedachte. Hoe bitter zijn wij reeds nu ontgoocheld!

De tweede rem, die misschien de realisering zal kunnen tegenhouden, komt voort uit de merkwaardige structuur van onze Nederlandsche democratie. In de bezettingsjaren is overduidelijk gebleken, hoe moeilijk ons volk te leiden en te regeeren is, doch reeds lang voor dien tijd spraken Engelsche waarnemers over de eigenaardige

verhouding tusschen de Nederlanders en hun regeering als een van „loyal resistance”. Wij spreken zóó graag over vrijheid en onafhankelijkheid, over onze rechten, dat wij dikwijls de plichten, die inhaerent zijn aan het lidmaatschap van een gemeenschap, vergeten. Tot de Duitsche overheersching toe hebben velen van ons zich nauwelijks Nederlander gevoeld, en nog steeds ligt offervaardigheid, vrijwillig werk of vrijwillige inperking van de individueele vrijheid ten bate van de gemeenschap een overgroot deel van onze medeburgers in het geheel niet. Uiting daarvan is onder anderen de bandeloosheid en tuchteloosheid van de Nederlandsche straatjeugd, waarover wij van verbaasde buitenlanders zooveel hebben gehoord.

Nu is „versterking en op hooger plan brengen van het gemeenschapsgevoel”, wat een zoo uiterst belangrijk programmapunt uitmaakt van de wijkgedachte, alleen mogelijk via een vrij groote mate van offervaardigheid, van zich vrijwillig geven aan werk voor de gemeenschap.

Succes heeft dit sociale werk pas, wanneer het „pakt”, wanneer niet slechts een kleine groep idealisten, maar een groot aantal van hun medeburgers er deel aan gaat nemen, niet om wat te ontvangen, maar geheel onbaatzuchtig. Dat is een groote stap, want zelfs wanneer er geen of weinig geld mee is gemoeid, komt het in strijd met de Nederlandsche gereserveerdheid, met de bescheidenheid, de voorzichtigheid en vele andere deugden, waarop de oudhollandsche spreekwoorden ons vermanend wijzen.

Een bloeiend gemeenschapsleven, waarin de eenzaamheid van den individueelen stadsbewoner verdwijnt, zou zeker mogelijk zijn — wanneer wij meer „civic-minded” waren, meer burgerzin bezaten. Daar ligt het kardinale punt, en in dit verband was op den discussie-middag van het Instituut voor Volkshuisvesting en Stedebouw van beteekenis de vraag van den architect MERKELBACH, of het niet prematuur is, plannen te maken voor stadswijken, gegrond op verwachtingen omtrent de toekomstige ontwikkeling van de maatschappij.

Ik wil deze bespreking van de wijkgedachte, de ideeën en idealen die er aan ten grondslag liggen, gaarne beëindigen met het voorlezen van een gedicht. In „The Song of the Broad-axe” gaf de rhapsodist der democratie, WALT WHITMAN, ongeveer honderd jaar geleden zijn visie op de ware stad, de hechte gemeenschap. Wanneer wij willen zien, hoe ver wij zijn voortgeschreden op den weg der beschaving, geven zijn versregels ons een toetssteen. En wij voelen dan, dat ons nederigheid past, en dat wij alle krachten zullen moeten inspannen, desnoods ook premature plannen moeten maken, om het doel te bereiken.

Zeër vrij vertaald, klinkt het gedicht van WHITMAN als volgt:

*De ware stad is gebouw op de geestelijke grootheid van mannen en vrouwen;
Zelfs een groep armelijke hutten is dan de grootste stad van de wereld.*

*De ware stad is niet de plaats van uitgestrekte havens, kaden, pakhuizen en fabrieken,
Noch de plaats van de grootste en kostbaarste gebouwen en van magazijnen met*

[voorraden uit Oost en West

*Noch de plaats met de beste scholen en boekerijen, of de plaats waar het meeste geld
Evenmin de plaats met de talrijkste bevolking. [wordt omgezet,*

*Waar de stad verrijst met de stoerste sprekers en dichters, die haar liefhebben en
[door haar worden verstaan en vereerd,*

Waar helden worden herdacht, niet in marmere en brons, maar in woord en daad,

Waar orde en tucht door allen worden geschraagd,

Waar onderdanigheid is verdwenen en heerschzucht evenzeer,

Waar de bevolking opstaat tegen aanmatigende regeerders,

Waar gezag van buiten af wijkt voor innerlijke overtuiging,

*Waar de gemeenschap steeds de maatstaf vormt, en Burgemeester, Wethouder,
[ambtenaar niet dan betaalde hulpkrachten zijn,*

Waar kinderen zelfbeheersching en zelfstandigheid wordt geleerd;

Waar de stad van de trouwste vrienden staat,

Waar de stad van de gezonde vaders staat,

Waar de stad van de wel-geschapen moeders staat,

Van de zuiverste verhouding der geslachten,

Daar verrijst de ware stad.

Mijne Heeren Leden van het College van Herstel.

Zeer verheugend was het bericht, dat Gij mij hebt uitverkoren om uit de rangen der Lectoren over te gaan tot de klasse der Hoog-leeraren. Niet zoozeer omdat ik dezen titel zoo begeerenswaardig acht, doch omdat deze benoeming uitvloeisel en voorlooper was van het instellen van een aparte studie-richting voor de Tuin- en Landschaps-architectuur aan de Landbouwhoogeschool.

Het heeft geen zin een overzicht te geven van de vele commissies en rapporten, die sinds ruim twintig jaar hebben gewezen op de wenschelijkheid, ja, de noodzaak van een dergelijke studiegelegenheid. Nu in ons land, tengevolge van de oorlogsverwoestingen en de achterstand in de woningvoorziening, zooveel nieuwe plannen moeten worden gemaakt en zooveel kundige krachten noodig zijn bij het herstel van het landschap en den aanleg van de stedelijke groenelementen, is de behoefte aan algemeen ontwikkelde, breed geschoolde ontwerpers evident. Tegelijkertijd met de nieuwe Wageningsche faculteit zal aan de Technische Hoogeschool te Delft een opleiding tot

stedenbouwkundige worden ingesteld, wat zoo mogelijk nog urgenter was. Het is U bekend, en het zal U uit deze rede nogmaals zijn gebleken, hoe belangrijk ik het acht, dat de aanstaande stedenbouwers uit Delft en de toekomstige landschapsarchitecten uit Wageningen reeds gedurende hun studie zoo nauw mogelijk contact zullen verkrijgen, zoodat zij elkander ten volle zullen verstaan en in de toekomst ten bate van ons land in harmonie zullen samenwerken.

Mijne Heeren Hoogleraren, Lectoren en Docenten.

Van Uw belangstelling voor en Uw medewerking bij den groei van de jonggeboren studierichting ben ik overtuigd. Wij streven allen het zelfde doel na, en ook toen het door mij gedoeerde vak nog slechts een facultatief aanhangsel was, hebt U mij steeds op de prettigste wijze bijgestaan waar hulp noodig was. Daarom behoef ik niet bang te zijn weer eens een beroep op U te doen, en voor de medewerking waarvan ik verzekerd ben, dank ik U bij voorbaat van ganser harte.

Jammer is het, Hooggeleerde Eysvoogel, dat ik Uw gast zal moeten zijn, doordat de lokalen in het Hoofdgebouw een andere bestemming hebben gekregen. Als ervaren evacu  hoop ik den overlast tot een minimum te beperken en zoodra andere lokaliteiten beschikbaar komen, U weer in het volle genot van Uw afdeling te laten.

Mijne Heeren Stedenbouwers en Architecten.

Gij hebt mij vele jaren lang betrokken bij Uw werkzaamheden, waardoor mij, afgestudeerd in den Tuinbouw, een geheel andere wereld is open gegaan. U weet, dat ik mij nooit stedenbouwer zal voelen, en besef dat ik slechts van waarde ben in ons gemeenschappelijk werk, doordat ik de problemen bezie van den kant van den Wageningschen ingenieur, met waardeering en begrip voor Uw zienswijze.

Ik hoop, dat U de studeerenden en afgestudeerden van onze nieuwe faculteit even hartelijk zult tegemoet komen en hen evenzeer in Uw sfeer zult willen opnemen, als U het mij hebt gedaan. Doch U kennende, twijfel ik geen oogenblik. En in Wageningen zullen wij pogen sluimerende talenten te wekken, oogen te openen en geesten te verrijken, zoodat binnen niet te langen tijd een keurcorps van „groenlieden” beschikbaar komt.

Mijne Heeren Leerkrachten bij het Middelbaar en Lager Tuinarchitectuuronderwijs.

Veel hebben wij gediscussieerd over onderwijsmogelijkheden in ons vak en eenige malen hebben wij samengewerkt bij meer of minder geslaagde opleidingen. Thans is in Wageningen een mijlpaal bereikt,

die ook voor U beteekenis heeft. Bij het samenstellen van onderwijscollecties verwacht ik ook series voor Uw onderwijs beschikbaar te kunnen stellen, terwijl ik ook in andere opzichten Uw scholen en cursussen van dienst hoop te kunnen zijn.

Daarna rest ons de groote taak, een oplossing te vinden, die het mogelijk zal maken, dat ook vakgenooten, die niet in staat zijn het Hooger Onderwijs te volgen, de kundigheden en de vaardigheid van den Tuinarchitect bereiken. Over het hoe en hoeveel moeten wij het eerst eens worden, dan volgt het waar en wanneer vanzelf.

Mijne Heeren Tuin- en Landschapsarchitecten.

Velen van U hebben gestreden en gepleit voor de studierichting Tuinarchitectuur te Wageningen. Wij kunnen ons nu samen verheugen. In het belang van de studeerenden zal ik in de toekomst dikwijls bij U aan moeten kloppen om gegevens, materialen, toegang tot Uw werken, praktijkgelegenheid, enz. Laat ons hopen dat wij steeds een oplossing kunnen vinden, en dat onze oude vriendschapsbanden hecht zullen blijven.

Dames en Heeren Studenten.

Na al het voorgaande behoef ik U niet veel meer te zeggen. Van Uw belangstelling voor het vak ben ik overtuigd, en daarom zal het ons gemakkelijk vallen samen de afdeeling met zijn onderwijscollecties en zijn eigen sfeer en normen op te bouwen. Zoowel materieel als organisatorisch beginnen wij met een schoone lei — wat er op komt te staan zal voor een groot deel van U afhankelijk zijn. Hebt de zekerheid, dat Gij ten allen tijde op mijn steun en voorlichting kunt rekenen.

Ik heb gezegd.

GEciteerde LITTERatuur OMTRENT DE WIJKGEDACHTE:

1. De stad der toekomst, de toekomst der stad. Een stedenbouwkundige en sociaal-culturele studie over de groeiende stadsgemeenschap, door een studiegroep onder leiding van Ir A. Bos. Rotterdam 1946, 367 pag., met ill., kaarten en tab.
2. De opbloei van de wijkgedachte. Drs W. F. GEYL B. Sc. Weekblad Bouw, I. 15, 13 April 1946, p. 365-371, ill.
3. Sociale en culturele aspecten van de wijkgedachte. Dr S. HOFSTRA. Tijdschr. Volksh. en Stedeb. XXVII. 8/9, Aug.-Sept. 1946, p. 94-100, met overz. Engelsche litt.
4. De wijkgedachte in Engeland en de V.S. van Amerika. Drs W. F. GEYL. a.v. p. 101-109, ill. en literatuurlijst.
5. De mens in de stad. Dr L. M. MISPELBlOM BEYER- VAN DEN BERGH VAN EYSINGA. a.v. p. 110-113.
6. Eenige opmerkingen over wijkgrootte en systematiek van wijkindeeling. Ir W. VAN TVEN. a.v. p. 113-118, ill.
7. Verslag van de vergadering van het Ned. Instituut voor Volkshuisv. en Stedenbouw op 28 Nov. 1946 te Rotterdam, ter behandeling van het onderwerp „de wijkgedachte”. Tijdschr. Volksh. en Stedeb. XXVIII. 1 Jan. 1947, p. 9-12.